

Др Маша М. Кулаузов, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs

ДЕОБЕ ПОРОДИЧНИХ ЗАДРУГА ИЗМЕЂУ 1827. И 1844. ГОДИНЕ – НОРМАТИВНИ ОКВИРИ И СУДСКА ПРАКСА¹

Сажетак: Аутор у раду врши историјскојравну анализу јравних пројиса и судске јраксе о деобама јородичних задруја за време јрве владавине кнежева Милоша и Михаила Обреновића. Указано је и на нејризнавање наследних јрава женским члановима јајријархалних јородица, шјо је свакако био један од начина да се сјрече делимичне задружне јоделе. Судови су јоводом захјева женских задрујара јосјуйали у складу са обичајнојравним јравилима, одричући јријом удајим женама било какво јраво на нејодељену очевину и јризнајући девојкама удео у новцу а не у најтури. У друјој јоловини јридесетих јодина XIX века задружне деобе су све више узимале маха, шјо је имало за резулјай јоошјравање деобне јроцедуре и ресјриктивније јумачење деобних услова. Правној рејулативи и јракси усмереној на очување задружних јородица у раду је јосвећена јосебна јажња. Међујим, и јоред сјројој санкционисања самовољних и безразложних задружних јодела деобе је било немојуће сјречји. То само доказује да никакав сјрах од казне не може јпринудно сачуваји јреживеле јајријархалне форме јородичној живоја у време када јродиру робно-новчана јривреда и јржјшина јпроизводња.

Кључне речи: Породичне задрује, деобе јородичних задруја, јрва владавина кнежева Милоша и Михаила Обреновића, јравни пројиси, судска јракса.

¹ Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту Правног факултета у Новом Саду под називом „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)” у 2015. години.

1. УВОД

Породична задруга је у литератури хваљена као драгуљ наслеђен из давнина, језгро породичног живота у коме цвета братска љубав, морал и осећај заједништва. Чак и уколико су ови идилични описи задружног живота у нашој историографији и књижевности претерани, несумњиво је да је овај облик породице вековима имао своје економско оправдање. Наиме, за време турске владавине царски лични порез, иначе веома висок, који је служио за издржавање везира, његове свите и царске војске у пашалуку, наплаћивао се од главе породичног старешине без обзира на број задружних чланова. Дакле, удруживањем у задруге народ је лакше подносио пореска давања.² Задруге су играле и значајну одбрамбену и војну улогу у време туђинске власти над Србијом, те је тако и Карађорђе у току Првог српског устанка наредбама из 1808. и 1812. забранио задружне деобе.³ С престанком ратне опасности и развојем нових друштвено-економских односа задружне поделе узимају маха. У раду је учињен покушај да се изложи правна регулатива усмерена на очување задружних породица од прве наредбе кнеза Милоша из 1827. до доношења СГЗ-а 1844. године, као и да се анализира судска пракса везана за задружне деобе. Пажња је посвећена и прописима путем којих је требало, у немогућности да се спрече развргнућа породичних заједница, створити барем правне оквире у којима ће се деобе одвијати. Они представљају прећутно признање државних власти да су задружне поделе логична и неумитна последица друштвеног развитка и да никакве санкције не могу осигурати опстанак породица неспојивих с новонасталим друштвено-економским односима.

2. ПРВИ ПРОПИСИ И СУДСКЕ ОДЛУКЕ У КОЈИМА СЕ ОГРАНИЧАВАЈУ ЗАДРУЖНЕ ПОДЕЛЕ

Потпуне и делимичне деобе породичних задруга су се за време прве владавине кнеза Милоша Обреновића најпре одвијале према обичајно-правним правилима. У Милошевом протоколу је забележено да је он као врховни арбитар у једном деобном процесу наложио кнезу Живку Шокорцу у Полни да Саву пандура са браћом подели тако што ће баштину поделити по пореским главама а жито по деци, док је пушке требало да припадну Сави јер их је он добио у служби. Кнез Милош је деобу породичне

² Мита Петровић, *Финансије и усјанове обновљене Србије до 1842.*, књига I, Београд 1901, 24-25.

³ Алекса С. Јовановић, *Историјски развитак српске задруге*, Београд 1896, 39.

имовине извршио не позивајући се притом ни на један писани правни пропис, само уз инструкцију кнезу Шокорцу да, уколико је стање имовине другачије него што пандур Сава тврди, упути после Никољдана задругаре Суду у Крагујевац.⁴ Интересантно је да Милош помиње судско развргнуће имовинске заједнице само у контексту неистинитог приказивања задружне имовине, а да никаква пажња није посвећена деобним узроцима. Стога основаност задружних подела у времену до доношења писаних прописа није предмет судског разматрања.

Наиме, кнез Милош је први пут наредбом од 11. маја 1827. године наложио свим судским властима да воде рачуна о узроцима задружних подела. Заповест се налази у архиви Пожаревачког магистрата и адресована је на кнежинске кнезове који су били дужни да све сеоске кметове упозоре да не дозвољавају поделе док задругари не изнесу узроке деобе. Након што сеоски кнез упозна кнежинског кнеза са разлозима деобе, он ће писмени извештај о стању спора заједно са деобним странкама упутити магистрату, као суду надлежном да решава о развргнућу породичне заједнице.⁵ Узроци због којих се задругари деле били су релевантни на суду једино ако је деобни процес покренут након доношења наведене наредбе. Уколико је првостепена парница већ окончана пре 11. маја 1827. другостепена судска инстанца приликом разматрања правилности и законитости првостепене одлуке неће испитивати деобне узроке (Пресуда бр. 577 од 4. јула 1827. године).⁶ Ни ако се ради о првостепеном процесу суд неће увек узимати у обзир разлоге подела. Тако, ако је потребно само судским путем спровести деобу која је фактички извршена пре доношења наредбе из 1827. г. суд ће само распоредити имовину без улажења у основаност подела задружних породица (Пресуда бр. 821 од 25. јула 1839. године).⁷

Забрана самовласног дељења породичних задруга је пооштрена наредбом кнеза Милоша издатом на Ђурђевдан 1828. г. Она није сачувана, али се њена садржина може утврдити из писма које је кнез Коча Марковић 15. марта 1829. г. упутио Милошу. Кнез Марковић обавештава свог господара да су поступили по његовој заповести и прочитали свим фамилијама у сваком селу да се никако не деле док не јаве „своју теготу Вашему Сија-

⁴ Василије Крестић, Никола Петровић, *Пројкокол кнеза Милоша Обреновића 1824-1825, Посебна издања САНУ и Архив Србије*, књига CDXL, Одељење историјских наука, књига I, Београд 1973, 157. Мисли се на Велики (Народни) суд у Крагујевцу који је 1823. године уздигнут на степен апелационог суда. Вид. Срђан Шаркић, Драгољуб Поповић, Драган Николић, *Историја српског правосуђа (XII-XX век)*, Београд 1997, 50-51.

⁵ Стеван Максимовић, *Суђења у Пожаревачком мајстисрају 1827-1844*, Пожаревац 1973, 15.

⁶ Нав. према С. Максимовић, 18.

⁷ *Ibid.*, 51.

телству и не добију писмо ослободително од Вашег Сијателства.” Али и поред тога се многи потајно деле а сеоски кнезови их враћају кући, но међутим неки кажу да се неће вратити па макар и променили вилајет. Зато се они, кнезови, обраћају свом господару са молбом да им наложи како да поступају у таквим случајевима.⁸

Овом наредбом је пооштрена деобна процедура у односу на претходну донету две године раније, с обзиром на то да је одлучивање о деоби подигнуто на највиши ниво, јер уместо нахијских кнезова о подели решава кнез Милош као врховна власт у земљи. Међутим, ни његов ауторитет ни углед који је уживао у народу нису могли да спрече потајне деобе ни поред страха од санкције, те како се радило о честој појави а не о изолованим случајевима, кнезови су били принуђени да се обрате Милошу за даље инструкције како да се поставе у оваквим ситуацијама.

Један од начина да се спречи прекомерно распарчавање и уситњавање задружне имовине и ограниче делимичне задружне поделе било је и непризнавање наследних права женским члановима задруге.⁹ Будући да жена није била носилац права својине на задружној имовини, није ни била овлашћена да иницира поделе задружних домаћинстава.¹⁰ Ипак, ако до поделе свеједно дође, и магистрат као првостепени и Велики (Народни) суд као жалбена инстанца решавали су да девојкама приликом деобе задруге припада део у покретним стварима, најчешће у стоци и новцу.¹¹ Овакве одлуке су у складу са обичајноправним правилима о женским задругарима и у духу су очувања задруге.¹² Сви судови су сагласни у оцени да удато женско дете не полаже никаква права на неподељену очевину. Тако је једном приликом Пожаревачки магистрат одбио од захтева Сару супругу Милоша Стеванова из Клења да јој браћа од стрица издвоје њен удео у задружном иметку. У образложењу пресуде се наводи да Сара нема никаквих имовинских права према породичној имовини јер је удајом напустила очеву задругу и прешла у мужевљево домаћинство. Исплаћено јој је само 30 гроша и неки ситан дуг, а она се заузврат у своје и име свог потомства одрекла права да судским путем поново потражује поменуто имање (Пресуда бр. 760 од 13. јуна 1828. године).¹³

⁸ Архив Србије (даље: АС), Књајеска Канцеларија (даље: КК), Пожаревачка нахија XXI, број (даље: бр.) 817.

⁹ М. Кулаузов, „Правила обичајног права о имовини у породичној задрузи Јужних Словена“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 1/2009, 308.

¹⁰ М. Кулаузов, „Положај жена у породичној задрузи према обичајном праву Јужних Словена“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 1-2/2008, 812.

¹¹ С. Максимовић, 18.

¹² Valtazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena – Građa u odgovorima iz razliĉnih krajeva Slovenskoga Juga*, knjiga I, Zagreb 1874, 337-339.

¹³ С. Максимовић, 31-32.

Другом приликом тужитељка Сибинка Миразчић из Глоговца пише кнезу Томи Вучић-Перишићу с молбом да јој преда њену очевину коју јој је Пантелија Бановац из Банова бесправно одузео. Наиме, по очевој смрти њена мајка се преудала у Црну Гору а њу удомила у петом селу док је њен одељени стриц надгледао њену имовину. По његовој смрти она је била рада да земљу поврати, али јој Пантелија не да већ на њене очи њену очевину „зирати”.¹⁴ Пантелија је пред Шабачким судом признао да обрађује од њене земље један дан орања, док други дан орања зирати сестра тужитељке. Нахијски суд је одбио „проситељицу” јер се удала у друго село, а Пантелија дозволио да задржи један дан орања који је био Сибинкина очевина.¹⁵

Иако су прописи из 1827. и 1828. године донети са циљем да ограниче задружне деобе, у судској пракси им нису постављане значајније препреке. Јуриспруденција у годинама непосредно након доношења поменутих прописа показује да магистрати нису приликом развргнућа имовинских заједница ценили основаност деобних узрока, нити су упућивали странке на кнеза Милоша као врховног арбитра у деобним споровима. Тако је у једном случају Пожаревачки магистрат наложио Трновачким кметовима да поделе сво непокретно и покретно имање између деде Милића Пауновог из Трновче и његових унука Стојана и Стојадина Јеремића на равне части, не наводећи притом разлоге због којих су се деобне странке одлучиле на поделу заједничког иметка (Пресуда бр. 690 од 10. августа 1827. године).¹⁶

У другом пак случају Ваљевски нахијски суд се, додуше, на молбу задругара обратио књазу Милошу као врховном судији, али само зато што је породична имовина неправедно расподељена. Дакле, овде се кнез појављује у својству господара и највишег арбитра који се стара о правичном суђењу и благостању свог народа, те је стога најпозванији да исправи неправду нижих власти. Наиме, Марко Матић из Грабовца у Ваљевској нахији се жалио кнезу на начин на који је подељена имовина између њега и његова три синовца, уз молбу да учињену неправду исправи. Кнез Милош је наложио једном члану Ваљевског суда и петорици кметова да на лицу места поделе имање према његовој заповести, и то тако да сав „мал”¹⁷ покретни и непокретни, новац и приновљену баштину разделе на четири једнаке части. По извршеној деоби судија Јефрем Ненадовић 20. јануара 1833. послао је извештај књазу да су поступили по његовим инструкцијама и да су

¹⁴ Зиратити – обрађивати, обделавати. Вид. *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књига VII, Београд 1971, 44.

¹⁵ Решење од 20. октобра 1832., АС, КК, Шабачка нахија XXXVII, бр. 372.

¹⁶ С. Максимовић, 20-21.

¹⁷ Мал - имовина, иметак. Вид. *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књига XII, Београд 1984, 12.

са извршеном расподелом сви задовољни.¹⁸ Књаз Милош интервенисао је у деобном поступку тек по изјављеном незадовољству на првобитну поделу, а не као обавезан и коначан арбитар у свакој парници за развргнуће породичне задруге како то налаже наредба из 1828. године.

3. ОЗБИЉНИЈИ ПОКУШАЈИ ДА СЕ СПРЕЧЕ МАСОВНЕ ПОДЕЛЕ ПОРОДИЧНИХ ЗАДРУГА

Задружне деобе су тридесетих година XIX века све више узимале маха. О учесталим деобама, између осталих, кнеза Милоша извештава и пуковник Лазар Теодоровић из Лешнице, војне команде Подрињско-Савске. Он 2. маја 1836. године подноси књазу рапорт да, колико год је могуће, брани да се деле браћа или синови без оца, што се често догађа. Ипак, пита да ли да дозволи деобу оних кућа које би се поделиле без свађе и размирица, само зато што су се прекомерно умножиле. Наводи, притом, да претерано умножење фамилија представља чест деобни разлог.¹⁹ О великом броју задружних подела обавештава и старешина Подунавског среза Јованча Спасић свог претпостављеног, пуковника Арсенија Андрејевића у писму од 27. октобра 1836. г. и моли га за упутство како да поступа поводом деобних захтева. Претпостављени му одговара да већ извршене деобе прихвати али да убудуће не дозвољава деобе фамилија уколико имају за циљ избегавање војне службе, с обзиром да се „из задружни кућа солдати узимају”. Уколико су породични разлози довели до деобе, срески старешина треба да настоји да одврати задругаре од развргнућа породица. Ако су

¹⁸ Обрад Гавриловић, *Ваљевски окружни суд 1815-1865. године, Посебна издања САНУ*, књига CDLIX, *Одељење друштвених наука*, књига 72, *Извори српског права III*, Београд 1973, 66-67.

¹⁹ АС, КК, Шабачка нахија XXXVII, бр. 1364. Заједнички живот превеликог броја задругара у истој кући није био повод учесталим захтевима за деобу само у Шабачкој нахији. Између осталог, сачуван је и документ бр. 312 од 14. маја 1838. г. у којем старешина Козничког среза Крушевачког округа мајор Милосав Бралвинац пише дивизионом генералу и војном команданту Моравско-Подринском Јовану Теодору Обреновићу да му наложи како да поступи у вези с деобном молбом. Наиме, Филип Андрејић из села Рогавчине живи са четири сина од којих су двојица ожењени, и његов најстарији син Милован има четири сина који су Филипови унуци, и од којих је један ожењен. Молили су среског старешину да им да дозволу за деобу тако што би најстарији син Милован са своја четири сина од којих је један ожењен изашао из куће, у којој би остао отац с три сина, једним ожењеним и два неожењена. У образложењу свог „прошенија” задругари наводе како их је превише у истој кући што им значајно отежава заједнички живот. Мајор Бралвинац шаље задругаре свом старешини да реши деобни спор јер он за то није надлежан по „печатаним дужностима“, и сматра да задругари треба да поступе по решењу Господара Јована Обреновића. АС, КК, Јован Обреновић XIV, бр. 2417.

повод деоби важни узроци због којих је немогуће одвратити задругаре од њихове намере да се поделе, у тим је случајевима старешина овлашћен да деобу дозволи.²⁰

Учестале задружне деобе резултирале су оштром реакцијом власти и рестриктивнијим тумачењем услова под којима су поделе дозвољене. Тако је у чл. 17 прописа бр. 4515 од 11. новембра 1836. године установљена дужност среских старешина да воде рачуна о томе да се фамилије не деле. У изузетним случајевима када би проценио да постоје основани разлози за деобу, срески старешина је био дужан да са њима упозна војног команданта. Једино ако командант одобри деобу био је овлашћен да подели деобне странке.²¹ За разлику од претходних случајева у којима су надлежни органи само тражили начелно упутство како да поступају поводом учесталих задружних деоба, овим прописом је пооштрена деобна процедура јер је одлучивање о оправданости деобе у свакој конкретној ситуацији пренето у надлежност више инстанце.

Више власти су од самог почетка инсистирале на доследној примени поменутог прописа. Тако је пуковник Стефан Стојановић већ 8. децембра 1836. г. упутио свог подређеног, капетана Бањског среза и члана Алексиначког исправничества²² Миливоја Јовановића на примену чл. 17 о дужностима среског старешине. Срески капетан, наиме, у рапорту од 10. новембра извештава свог претпостављеног о честим захтевима за деобу у његовом срезу и моли за упутство какав став да заузме тим поводом. Пуковник му одговара да не дозвољава деобу изузев у случајевима прекомерног увећања фамилија, али и тада само по његовом одобрењу, које је, уосталом, обавезан да тражи и по чл. 17 прописа о дужностима среског старешине.²³

И две године касније старешине су инсистирале на стриктном поштовању чл. 17 прописа о дужностима среских власти. Тако је у писму од 23. јуна 1838. г. адресованом на старешину Студеничког среза капетана Ми-

²⁰ Бранко Перуничкић, *Земљишна својина у Србији 1815-1845*, Београд 1977, 462.

²¹ Дужности војени команданта, исправничества, срезски старјешина, *Зборник закона и уредаба у Књажевсџу Србији*, бр. 30/1877.

²² Нахијски (окружни) судови називани су до маја 1835. г. магистратима, а од тада па до септембра 1837. г. исправничествима, када им је враћен претходни назив. Вид. Мирослав Поповић, „Организација судства у Кнежевини Србији 1838-1846”, *Српске студије* 1/2010, 159.

²³ Б. Перуничкић, 462-463. У Србији је 11. новембра 1836. г. заведена нова административно-територијална подела на четири војне области на челу са војним командантима који су обједињавали војну и цивилну власт. Судски органи су били: примирителни судови, исправничества и Управителни совјет до доношења Указа о оснивању Великог суда 28. септембра 1837. г. којим је повећан број судских инстанци. Судску власт по Указу врше: примирителни судови, магистрати, Велики суд, Совјет и Књаз. Вид. С. Шаркић, Д. Николић, Д. Поповић, 52-53.

лисава Ђурђевца Господар Јован Обреновић оштро прекорио свог подређеног што не спречава задружне деобе: „Дошло ми је до знања, да ви непазећи на дужности ваше сваког намеравајућег поделити се без одобрења претпостављене вам веће власти делите, као што сте и Аксентија Вилитановића из села Рудња са стрицем његовим Петром поделити с неким кметовима хотели, да су само обе стране на ваше мњеније пристати хотели. Дошавши ми ово до знања, дало ми је повод упитати вас, од кога сте одобрење добили поделити их, и мњеније ваше на деобу њихову давати.” Господар Јован наставља у истом тону позивајући среског старешину да му наведе тачку у његовим дужностима која га овлашћује да подели задругаре без дозволе више власти.²⁴

Како су, међутим, задружне деобе све више узимале маха не само у Алексиначком округу већ и широм земље, заменик председника Совјета Стојан Симић и главни секретар Совјета Стефан Марковић обратили су се 15. јула 1839. у име Попечитељства внутрени дела Намесништву за инструкције у погледу деобних захтева. Прецизније речено, министарство се интересовало за то да ли ће забрана дељења фамилија због узајамне неслоге и даље остати на снази, или ће се таквим породицама дозвољавати деоба. Совјет је био мишљења да завађени задругари треба да се јаве окружном начелству које би, када не успе да их одврати од деобе коју иначе сматра основаном, читаву ствар представило Попечитељству внутрени дела. Тек када оно да сагласност на развргнуће породичне заједнице требало би спровести задружну деобу. Ово своје мишљење Совјет је у документу број 1061 поднео Намесништву на сагласност.²⁵

Намесништво је у потпуности усвојило мишљење Совјета и свој став о будућој деобној процедури изразило у форми указа бр. 484 од 18. јула 1839. адресованог на Попечитељство внутрени дела. Оно сматра да се ни убудуће фамилије не могу самовољно делити без дозволе надлежне власти. Коначна одлука о деоби остаје по указу и даље у надлежности Попечитељства, јер окружно начелство није овлашћено да без сагласности више власти подели задругаре. Наиме, уколико окружно начелство процени да постоје важни разлози за деобу дужно је да покуша да „умним доказателствима” одврати странке од намере да се поделе. Ако у томе не успе или уколико су деобни узроци значајни и неотклоњиви, дужно је да предмет проследи Попечитељству внутрени дела и поступи по његовом решењу.²⁶ Дакле, овим указом деобе нису у потпуности онемо-

²⁴ АС, КК, Јован Обреновић XIV, бр. 2359.

²⁵ АС, Министарство инострани дела – Внутрено одељење (даље: МИД-В), фасцикла (даље: ф.) I, ред (даље: р.) 84.

²⁶ АС, МИД-В 1839, ф. I, р. 84.

гућене, али су дозвољене само под рестриктивним условима и уз двостепено одлучивање о основаности деобног захтева. Строги услови и инстанциона контрола деобних захтева свакако су искључивали исхитрене и безразложне поделе.

Указ од 18. јула 1839. достављен је Министарству унутрашњих дела а потом и Совјету,²⁷ али не и осталим органима укљученим у деобни поступак. Стога је попечитељ правосудија и просвешћенија пуковник Стефан Радичевић био приморан да у писму од 20. фебруара 1842. моли кнеза Михаила Обреновића да му пошаље указ „издан у достоверној копији.” У образложењу свог захтева министар правде и просвете наводи да га окружни судови у својим редовним извештајима обавештавају како окружна начелства задругаре који се без ваљаног разлога и дозволе надлежне власти деле, сматрају преступницима „касателно самовољног дељења фамилија” по указу од 18. јула 1839. и шаљу судовима на поступак. Како би се они могли у пресуди позивати на поменути указ моле да им се он достави.²⁸ Кроз неколико дана из Књажеске канцеларије је удовољено овом захтеву и копија указа је послата Попечитељству правосудија.²⁹

За све време важења указа па и након доношења СГЗ-а окружни судови су, као првостепени у деобним споровима, оштро санкционисали самовољне задружне поделе. Тако су 1844. у Пожаревачком округу донете две пресуде у кривичним поступцима вођеним против Стоке Ивковића из села Раброва Рамско-Пекског среза и Милована Рајића из Макаца. Обојици окривљених стављано је на терет да су се без дозволе надлежне власти оделили од оца и браће и тако прекршили прописе о деоби. Они су признали извршење дела као и да су се оглушили о заповест надлежних кметова да се врате у своје задружне куће. С обзиром на то да су оба самовољна напуштања патријархалне породице учињена под сличним околностима, у оба случаја окривљени су кажњени телесном казном од 25 батина у селу пред примирителним судом „на углед подобним непослушницима.“ Телесно кажњавање извршавано је јавно како би се застрашили сви потенцијални иницијатори потајних задружних деоба. Наложено је да по извршењу казне осуђена лица буду враћена у породичне задруге од којих су се самовољно оделили.³⁰

²⁷ Намесничество Совјету 18. јула 1839., АС, МИД-В 1839, ф. I, р. 84.

²⁸ АС, МИД-В 1842, ф. I, р. 139.

²⁹ Представничество Књажеско Попечитељу Правосудија 23. фебруара 1842. бр. 221, АС, МИД-В 1842, ф. I, р. 139.

³⁰ Пресуда бр. 441 од 25. октобра 1844. и Пресуда бр. 454 од 4. новембра 1844, нав. према С. Максимовић, 221-223.

4. ЗАКЉУЧАК

Преглед правне регулативе о поделама породичних задруга показује тенденцију ка поштравању деобне процедуре и све рестриктивнијем тумачењу услова под којим су поделе дозвољене. Наиме, у судској пракси двадесетих година XIX века углавном нису ограничаване задружне деобе, осим кроз непризнавање наследних права женским члановима задруга. На тај начин су спречавана делимична развргнућа патријархалних породица јер су судови одбијали захтеве женских задругара да им се издвоји њихов удео у задружном иметку. Он је могао бити исплаћен само у новцу а никако у натури, и то једино под условом да тужитељка није удата.

Као последица све учесталијих задружних деоба, у другој половини тридесетих година XIX века донети су прописи у којима је одлучивање о дозвољености подела задружних домаћинстава стављено у ингеренцију виших власти уз претходно испуњење врло строгих деобних услова. Да би уопште деобни захтев био прослеђен на коначно одлучивање вишој инстанци, било је неопходно да постоји неки од значајних деобних разлога, попут прекомерног умножења фамилија или укорењене мрзости и неслоге међу задругарима која њихов заједнички живот чини неподношљивим. Међутим, и поред оштрих санкција прописаних за самовољно и безразложно подељене задругаре, јуриспруденција показује да ни строге казне нису спречавале чланове проширених породица да се оделе од својих сродника. Таква судска пракса представља недвосмислену потврду чињенице да никакве законске мере не могу зауставити деобни процес који је последица друштвеног и привредног развитка у XIX веку.

*Maša M. Kulauzov, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs*

Divisions of Zadrugas between 1827 and 1844 – Normative Frames and Judicial Practice

***Abstract:** Regulations and judicial practice regarding divisions of so-called zadrugas (extended families, common among South Slavs) during the first reign of Princes Miloš and Mihailo Obrenović are subject of this paper. It is also pointed to nonrecognition of zadruga's female members rights of successions in judicial practice, as a means of preventing partial dissolutions of patriarchal families. Namely, denial of women's property rights contributes to preserving wholeness of zadrugas, as women would leave their families after marriage and at that point they would single out their shares in zadruga's property. In the second half of the 1830s divisions of zadrugas became increasingly common. Attempts that had been made to diminish widespread fragmentation of zadruga's estate and decrease frequency of dissolution of extended families in legislation and judicial practice are examined in this paper. However, strict punishments could not stop divisions of traditional rural families, as they were in sharp contrast to market economy, prevailing private property and entire social-economic progress in 19th century.*

***Key words:** Zadrugas, divisions of zadrugas, first reign of Princes Miloš and Mihailo Obrenović, regulations, judicial practice.*

Датум пријема рада: 10.11.2015.